

AZ 1945—47-ES FÖLDREFORM NÉHÁNY CSONGRÁD MEGYEI SAJÁTOSSÁGA

SZABÓ ISTVÁN

(Szeged, József Attila Tudományegyetem, Tudományos Szocializmus Tanszék)

Magyarországon az agrárkérdés megoldatlansága olyan gazdasági, társadalmi feszültséget okozott, amely megoldása nélkül nem lehetett elképzelni semmiféle társadalmi és gazdasági előrehaladást, semmiféle demokratikus átalakulást. Ezt felismerték a demokratikus pártok már a felszabadulás előtti évtizedben és keresték a megoldás lehetőségeit.

Révai József ezt így fogalmazta meg: „A magyar agrárkérdést nem lehet és nem szabad elválasztani a magyar nép mai életének mind fontosabb, mind életbevágóbb kérdésétől, a nemzeti függetlenség megvédésének ügyétől.”¹

A Délmagyarország 1944. nov. 26-i számában Erdei Ferenc a földreform törvénytelmi szükségét elemezte — s egyben kifejezve az NPP véleményét — megállapította: „A magyar nemzeti fejlődés alapja, a demokratikus fejlődés feltétele, biztosítéka a földreform”. „Nálunk a demokrácia politikai rendszerének megteremtésével együtt kell megoldani. „Enélkül nincs gyökeres demokrácia, nincs fejlődés.”

A feudális eredetű birtokviszonyok gyökeres megváltoztatása 1945 tavaszára vált lehetségessé. Az ország felszabadulása — amely egyben csapást mért a volt uralgó osztályokra — megnyitotta az utat az ország demokratikus átalakulása előtt, ezen belül és ezzel összefüggésben napirendre tűzte az úri nagybirtokrendszer felszámolását.

Csongrád megye agrárviszonyai a felszabadulás előtt sajátos vonásokat mutatnak.

A birtokviszonyok is sajátosak.

1. A nagybirtokok közül az 5000 kh-on felüliek aránya alig éri el a 20%-ot, míg országosan ez az arány 40%.
2. Az öt legnagyobb birtokból csak a Pallavicinié „igazi” feudális nagybirtok. Szeged város „mammut” birtokán évtizedek óta kishaszonbérletők gazdálkodtak.

A Weiss család komoly tőkebefektetést eszközölt birtokán.

3. Az 1000 és 5000 kh közötti birtokok száma: 26. Ebből tizenöt 3000 kh-n aluli, de ezek területi aránya e kategóriában csak 15%; tizenegy 3000 kh-on felüli, ezek területi aránya 85%.
4. Csongrád megye egész területének 21%-a tartozott az 1000 kh-on felüli birtokok tulajdonába.

Az országos átlag alatt van ez az arány is (24,6%)²

Az ismertett aránytalanságokból hatalmas társadalmi ellentétek következnek.

¹ Idézi Donáth Ferenc a „Demokratikus földreform Magyarországon 1945—1947 c. művében. (60. old.)

² 1949. évi népszámlálás; 3. részletes mezőgazdasági eredmények.

Súlyosbította ezt az a körülmény, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság 48%-a földnélküli, valamint az, hogy a szegényparasztságnak 24%-a munkaerőfelesleg volt.

Az agrárviszonyok Csongrád megyei sajátos arculata is indokolja, hogy az MKP felszabadulás utáni programjában a földreform követelményét így fogalmazza meg: „A mezőgazdasági munkások és cselédek, a törpe és kisbirtokosok, a magyar nép e legszámosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására, a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével, széleskörű földreformot kell végrehajtani, mely sokszázezer földnélkülit és szegényparasztot tesz életképes kigazdaság tulajdonosává.”³

Az MKP programjában figyelembe vette a parasztság föld utáni vágyakozását és törekvését annak megszerzésére. Az MKP „a figyelmet a Függetlenségi Frontban, a kormánykoalícióban és a tömegpolitikai munkában is a legfontosabb demokratikus feladatokra az agrárreform és a közigazgatási reform megoldására összpontosította...”⁴

Ezért az itt megfogalmazott elvek alapjává válhattak annak a reformtervezetnek, amelyet a NPP fogalmazott meg, de kisebb módosítással a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai is elfogadtak. Ennek megfelelően dolgozta ki a kormány az 1945. évi földreform-rendeletet.

REFORM, VAGY AGRÁRFORRADALOM?

Az 1945. évi agrárátalakulással foglalkozó irodalomban esetről esetre felmerül a kérdés: „reform, vagy forradalom volt az?”

Az MKP programjában a „reform” kifejezés szerepel. A NPP szintén „reformtervezetet” készített. A kormány 600/1945 ME sz. rendelete is földreform-rendelet. (Ez a 33 000/1945. I. sz. végrehajtási rendelet címe is).

Miért jelentkezik akkor újra és újra az a kérdés, hogy reform vagy forradalom? Mert ez az átalakulás magán hordoz bizonyos kettősséget.

a) Az MKP a nagybirtokrendszer felszámolását, a földnek az igényjogosult parasztság közötti felosztását — az egész parasztsággal szövetségben — megváltás útján tartotta lehetségesnek. A reform alaprendelete az úri birtokból 100 kh-t, a paraszti birtokból 200 kh-t és a nemzeti ellenállásban résztvevők földjéből 300 kh-t meghagyott a tulajdonosnak.

A földművelődésügyi minisztérium 3 végrehajtási és nagyszámú rendelettel örködött az igénybevétel és a felosztás „reformkeretein”.

A földbirtokrendező testületek és hivatalok kettős alá és fölrendeltségi viszonya; a törvénytudó bírói testület és a szakemberek vezető, és felügyeleti tevékenysége biztosította a törvények és rendeletek szigorú betartását.

Ezt a kordont már csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem tudta áttörni a szegényparasztság forradalmi rohama. Ha a községi földigénylő bizottság nem hajtotta végre a fölé rendelt szervek és hivatalok határozatát, — feloszlatták.

b) Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy egycsapásra, forradalmi úton felszámolta a feudális eredetű úri nagybirtokot.

Forradalmi szervei — a községi földigénylő bizottságok — vezetésével a szegény-

³ MKP programjavaslat (Felszabadulás 172. old.)

⁴ Zsilák A., A népi demokratikus forradalom és a nemzeti demokratikus erők összefogásának kommunista politikája (JATE Ünnepi Actája 1970. március.)

parasztság aktív részvételével túlment, vagy túl akart menni a reformrendelet kerekein.

A nagybirtok felszámolásának és felosztásának néhány kérdésében tehát nem volt teljes egység a kormány és a fölosztásban érdekelt szegényparasztság között.

A FÖLDREFORM-RENDELET ELŐTTI ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATOK CSONGRÁD MEGYÉBEN

Az egész magyar dolgozó nép, de különösen a szegényparasztság várta a földreformot. Ezt a hangulatot tükrözi az 1944. nov. 19-én újra megjelenő „Délmagyarország” c. lap egyik cikke: „A magyar demokrácia ügye a földreformmal áll, vagy bukik.” „Ez az egyik legsürgősebb és legégetőbb nemzeti feladat.” „A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ezért száll síkra.”

A demokratikus pártok egyet értettek a demokratikus földreform gondolatával. A végrehajtás tartalma és módszere tekintetében azonban már több elgondolás ismeretes. Ezek közül — Donáth Ferencsel egyetértve — két fontosabb koncepciót emelek ki: az egyik a birtokviszonyok polgárparaszti, a másik a szegényparaszti reformja. A polgárparaszti koncepció szerint a cselédség után elsősorban a törpebirtokot kell kiegészíteni, hogy az életképes családi birtokká legyen. Ennek a fel fogásnak legfőbb jellemzője azonban az, hogy „a föld azé legyen, akinek van mivel megművelnie.”

A szegényparaszti koncepció szerint „a föld azé legyen, aki megműveli.”⁵

Vita volt a végrehajtás időpontja miatt is a demokratikus pártok között. A többség véleménye szerint október 1. előtt nem valósítható meg a reform. Még a Nemzeti Paraszti Párt is, — amely az ismert és elfogadható reformtervezetet készítette — október 1-ben határozta meg a reform időpontját.

Ezt a vitát azonban két körülmény eldöntötte:

a) az MKP kezdeményezésére a szegényparasztság olyan kampányt kezdett, ami arra készítette a kormányt, hogy azonnal kidolgozza a reformtörvény tervezetét. Ebben a kampányban élen járt Csongrád megye.

b) A másik tényező: a földreformmal elősegíteni az ország felszabadulásának meggyorsítását.

A Délmagyarország 1945. jan. 19. számában írja, hogy sürgősen meg kell kezdeni a „nagybirtok felosztására hivatott szervek alakítását.” A „Vásárhely Népe” című lap gyűlésre hívja a parasztságot. Küldöttségek indulnak a kormányhoz.

A Csongrád megyei Nemzeti Bizottság 1945. február 20-án utasítja a Nemzeti Bizottságokat, illetve a pártokat, hogy „a földigénylőkből alakítsanak földreformbizottságokat, amelyek vegyék számba az igénylőket és a rendelkezésre álló, kiosztandó földeket, „foglalkozzanak a földreform helyi előkészítő munkálataival.”

A szegényparasztság csak a földreform reményében volt hajlandó az elhagyott nagybirtokok földjét művelni, megmaradt állatait etetni és megmaradt eszközeit, ingóságait megőrizni. Ekkor erre még a földművelésügyi miniszter rendelete sem tudta volna kényszeríteni a volt cselédeket. — De a rendeletnek az a pontja már halott, amely szerint előnyben részesül a földosztáskor az, aki becsületesen részt vesz a föld megmunkálásában és a termények betakarításában. A „Délmagyarország” 1944. dec. 12-én írja: „Az elhagyott birtokokon egész kukoricatáblák, paprika, szőlő van betakarítatlanul.” A polgármester elrendelte, hogy az ilyen területeket fel kell osztani az ellátatlan szegény lakosság között; takarítsák be és vigyék el a termést.

⁵ Donáth F., Demokratikus földreform Magyarországon 1945—47.

Saját szükségletüknél többet is betakaríthatnak.” Ez már egyik közvetlen erőpróbája a földreformnak.

A Nemzeti Paraszti Párt földreform tervezete méltán keltett nagy visszhangot a szegedi lapokban. A „Munkásegység — földreform” c. cikk „radikális” reformjavaslatnak nevezi, amelynek „van ugyan néhány hiányossága, de ezek olyanok, amelyek kijavíthatók. „A földkérdés megoldásával a magyar demokrácia alapjait rakjuk le. E ponton találkozik a munkás, a szellemi dolgozó a parasztsággal. A földreform nemcsak a parasztság ügye. Gyors végrehajtásával megteremthetjük a munkásegységet, a dolgozók tényleges szövetségét. A földreform megvalósítása a reformok hosszú sorának bevezetője.”

A lapok részletesen ismertetik és elemzik a reformjavaslatot.⁶ Állásfoglalásra és harcra szólítják fel az összes demokratikus pártokat, érdekképviselőket, szakembereket, mert ezzel megkönnyítik az Ideiglenes Nemzeti Kormány munkáját és elősegítik a magyar nemzet e létkérdésének sürgős megoldását, a magyar parasztság évszázados vágyának beteljesülését.

A Délmagyarország „Megmozdult a tanyavilág” címmel január 19-én arról írt, hogy a tanyavilág is kezd hinni a programban. Már tanácskozik a falu, kialakul a földigénylők közössége. „Meg kell mozdulni a falunak, hogy a javaslat törvényerőre emelkedjen”. Földigénylő bizottságokat alakítanak, összeírják az igénybevehető földet és az igénylőket, a szerszámokat, az állatállományt. Eljuttatják Debrecenbe, a kormányhoz követeléseiket.⁷

Február 21-én Sándorfalva, Röske, Pusztaszer, Kistelek, Tápé és Alsótanya küldöttsége felkereste Dálnoki Miklós Béla miniszterelnököt — aki akkor Szegedre látogatott — és kérte, hogy minél előbb valósítsák meg a földreformot.⁸

Március 8-án a Délmagyarország már arról számolt be, hogy a Földigénylő bizottságok sok helyen munkához fogtak, kész tervekkel várják a törvényt. 20—25 igénylő küld egy tagot a bizottságba. A bizottság tagjait nagygyűlésen választják meg. A bizottságok összeírják az igényjogosultakat. Igényjogosultak: cselédek, napszámosok, törpebirtokosok, nagycsaládos kiscsajdák, akiknek fia belépett a hadseregbe, akik példamutatóan jól dolgoztak ez évben, akiknek gyereke van, nő, vagy nőtlen családfenntartók.

A földigénylő bizottságok összeírták az elkobzandó és igénybevehető földeket. A falvak népe segíti a földosztást.⁹

A Délmagyarország 1945. március 14. számában is sürgeti a földigénylő bizottságok megalakítását.

Rákosi Mátyás 1945. március 15-i beszédében Szegeden bejelentette, hogy „a kormány megtárgyalja a rendelettervezetet és utána azonnal megkezdődik a földosztás. A magyar nép, a falu segítségére van szükség. Azonnal alakítsanak földigénylő bizottságokat, s kezdjék meg a munkát.”¹⁰

A földigénylő bizottságok egy részét nagygyűlésen közfelkiáltással választották meg, egyes helyeken a demokratikus pártok delegáltjaiból alakították meg a Nemzeti bizottságok vezetésével. Nemcsak várták Csongrád megyében a földosztást, hanem — ugyanúgy, mint az egész „Viharsarokban” — tudatosan készültek arra. Szervezték a földigénylő bizottságokat s ezek előzetesen felmérték a felosztható birtokokat, s összeírták a földigénylőket. A népi szervek sürgették, küldöttségek, sajtó útján, —

⁶ A „Munka” c. szakszervezeti lap 1945. jan. 21. I. évf. 4. sz.

⁷ Délmagyarország jan. 19. száma.

⁸ Munkás és parasztküldöttségek a miniszterelnöknél c. cikk Délmagyarország 1945. február 21.

⁹ Délmagyarország 1945. március 8.

¹⁰ Délmagyarország 1945. március 17.

nagygyűléseken követelték a földreformot. Ezek valamint az ország érdekei megkövetelték a kormánytól, hogy sürgősen intézkedjen egy demokratikus földreform kidolgozása ügyében.

Az alaprendeletet 1945. március 15-én fogadta el a kormány, amelynek I. számú végrehajtási rendelete előírja, hogy a községi földigénylő bizottságokat 3 napon belül meg kell alakítani. A földigénylők közfelkiáltással választanak. Törekedni kell arra, hogy a gazdasági cselédek, földmunkások, törpebirtokosok, nagycsaládú kisbirtokosok nős gyermekei megfelelő arányban legyenek képviselve a bizottságokban.

Kisebb eltérésektől eltekintve a községi földigénylő bizottságok e követelményeknek megfelelnek, annak ellenére, hogy a jelzett 33000/1945 rendelet megjelenése előtt alakultak. A bizottságok élére öttagú választmányt állítottak tagjaik közül és mostmár mint „törvényes” szervek végezték munkájukat.

Feladatuk:

- a) az elkobzásra, megváltásra kerülő földbirtokok összeírása és állásfoglalás az ügyben,
- b) a földigénylők összeírása és az igényjogosultságok elbírálása,
- c) a megváltásra kerülő és visszamaradó ingatlanrész kijelölése,
- d) az általános és részletes felhasználási terv elkészítése,
- e) közreműködés az elkobzott, vagy megváltozott ingatlanok felosztásában,
- f) a földhözjuttatottak ideiglenes birtokba helyezése,
- g) javaslatok a kimozdítás tekintetében,
- h) a földhözjuttatandó földművesnép érdekeinek képviselése.

Ezeknek a feladatoknak a községi földigénylő bizottságok eleget tudtak tenni.

a) Ismerték a község határához tartozó nagybirtokokat, megállapították azok területeit és megindokolták az igénybevétel okát. Az állásfoglalásuk egyértelmű: igénybevenni megváltás, vagy elkobzás útján.

Indoklás a legtöbb esetben rövid, de határozott: „népellenes”, „fasiszta”, „a németek kiszolgálója”, „hazaáruló”, „háborús bűnös”, „birtoka háborús szerzemény”, „elmenekült”.

b) A földigénylők összeírása nem jelentett nagy gondot. A megyében, a korán alakult földigénylő bizottságok, vagy a nemzeti bizottságok már a rendelet megjelenése előtt is összeírták az igénylőket. A rendelet megjelenése után meggyorsult ez a munka. A földigénylő bizottságokat két csoportra osztották: egyik írta össze az igénylőket, a másik készítette az általános és részletes felhasználási tervet.

Az igénylők összeírása azért is gyorsan ment, mert a Csongrád megyei igénylők bíztak a reformban, nem félték az urak visszatérésétől és kevésszámú bizonytalankodó kivételével azonnal jelentkeztek a földigénylő bizottságoknál. Alig van a fellebbezések között olyan, aki saját hibájából nem jelentkezett a határidő lejárta előtt.

c) Az igényjogosultság megállapításához eligazítást adott a rendelet és a helyi ismeret. A bizottságok kisebb hibáktól eltekintve helyesen döntöttek.

Ezután már a gyakorlati munka következett: a „cédulahúzás és a karók ünnepélyes leverése. A bizottságok számára nem okozott nagyobb feladatot a föld kimérése sem. Ismerték a birtokot, ismerték a dűlők hosszát, kiszámították, hogy melyik dűlőben hány öl széles terület felel meg 1 kh földnek és kimérték azt a jogos igénylőnek.

Ez már nagy ünnep volt a faluban. Felnőtt, gyerek, asszony, férfi, idős- fiatal jelen volt a falu „legnagyobb” ünnepén. Közösén temették a nagybirtokot és közösén alakították az új tulajdonformát, a kisparaszti tulajdont.

Csongrád megyében először *Pusztaszere*n osztották a megye leghatalmasabb földesurának, őgróf Pallavicininek a birtokát. Március 29-én az emlékmű előtt

gyülekezett a környező falvak népe. Mintegy 3000 paraszt jött gyalog, szekéren, zászlókkal, táblákkal. Megjelentek a szomszédos községi földigénylő bizottságok, a pártok képviselői, a magyar és szovjet újságírók, szovjet és magyar katonatisztek, a főispán, a földművelődésügyi miniszter, Révai József és még sok megyei vezető. A földművelődésügyi miniszter beszédében hangsúlyozta, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány azért fogott a reform végrehajtásához, mert tudja, hogy ezen áll, vagy bukik a magyar demokrácia sorsa. Megtöri a reakció gazdasági erejét, megszünteti a nagybirtokrendszert. A magyar demokrácia beváltotta ígéretét. Ezer esztendeje folyt a nagy per. „Boldog vagyok, hogy én és pártom közreműködtünk” ebben a győzelemben. „Jobb gazdák legyetek, mint a föld régi urai.” „A levert cövek koporsószegek a nagybirtokon.” Ezután felolvasták az igénylő nevét, a miniszter kitöltötte a birtokívet, kezét fogott az új tulajdonossal és ezt mondta: „Szeresse ezt a földet és művelje azt a magyar ember kitartó szorgalmával. Mikor az eke után ballag, érezze, hogy nemcsak magának hanem az egész nemzetnek dolgozik, — de mostmár olyan nemzetnek, amelynek maga is egyenjogú tagja. Szerencsét és jó munkát kívánok.”

Leverték a karókat, amelyre tintaceruzával rá volt vésve az új tulajdonos neve.

Rácz Lajos, a községi földigénylő bizottság elnöke rövid beszédében hangsúlyozta: „Szeretni fogjuk a földet, bevetjük, megvédjük.”

Gémes Antal, az MKP titkára megköszönte a földet.

Előbb az ellenállók, a nagycsaládosok, és azok kaptak földet, akik önként jelentkeztek az új, nemzeti hadseregbe. Közös ebéd következett; a szekerekre tűzött zászlók és táblák örök emlékezetül hirdették a legfontosabb jelszót: „Kenyérért! Földért! Szabadságért!”¹¹

Ugyanezen a napon jutottak el a megyébe a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Szociáldemokrata Párt plakátjai: „Teljes egészében el kell kobozni a hazaárulók, nyilas vezetők, volksbund tagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait.” (A Rendelet 4. §.)

„Nem a bíróság, nem igazoló bizottság, hanem maga a községi Földigénylő Bizottság dönti el, hogy ki a hazaáruló, ki a háborús és népellenes bűnös.”¹²

„Földet akarsz? Lépj be az új Nemzeti Hadseregbe!”¹³

„Tietek a föld!”¹⁴ „A föld azé, aki megműveli!”¹⁵

Szó szerint megértették ezt a szegényparasztság érdekeit képviselő földigénylő bizottságok. Igénybevették, megváltásra ítélték a népellenesek: azaz a cselédnyúzó, a cseléd és munkásbért megcsontító birtokosok; — elkobozták a hazaárulók; azaz a Vörös Hadsereg elől elmenekült földesurak, nagyparasztok, tisztviselők, nyilas vezetők, volksbundisták; a Magyar Élet Pártjában és más jobboldali pártban vezető, vagy egyéb szerepet játszó birtokosok földjét. A földigénylő bizottságok megítélése szerint ezek az általuk nagyon jól ismert urak — soha nem sajátkezüleg művelték földjüket, — elvesztették jogukat a földre. Ezért került ez az indoklás a „Magyar Megújulás Pártja” megyei vezetőjévé kinevezett „vitéz Komáromy Ede”, Simonffy (Scheidrich) Pál nyugalmazott ezredes, özv. Vitéz Papp Györgyné birtokos, vitéz Szügyi Zoltán vezérkari tiszt, a gróf Károlyiak, a báró Weissék, a Csizmadia András felsőházi tag és még több száz közép és nagybirtokos, úri és parasztbirtokos birtokösszeírásí ivére. A birtokosok ilyen megítélését a szubjektív tényezők mellett a föld-

¹¹ Délmagyarország 1945. április 1.

¹² 49/1945. III. 29. Csm. 2. sz. Levéltár.

¹³ 86/1945. Csm. 2. sz. Levéltár.

¹⁴ 89/8/1945 SZDP plakát. Csm. 2. sz. Levéltár.

¹⁵ 90/8/1945. SZDP plakát. Csm. 2. sz. Levéltár.

reform rendelet is lehetővé tette. A R. 5. §-a szerint: „Hazaáruló, háborús és népellenes bűnös az a magyar állampolgár, aki a német fasiszmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta, aki önkéntes jelentkezéssel német fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba lépett, aki valamilyen német katonai, vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besugó működött, aki ismét felvette német hangzású családi nevét.”

A 6. §. szerint: „Nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezető az, aki bármilyen elnevezés alatt a nyilas, vagy más hasonló mozgalom (Magyar Megújulás Pártja, az országgyűlés tagjaiból alakult Nemzeti Szövetség stb.) politikai programját valló tagja volt a kormánynak, az országgyűlés képviselő-, vagy felsőházának, az országos, kerületi vagy budapesti vezetőségben tag volt, vagy aki 1941. évi június 26. napja után a nyilaskeresztes, vagy más fasiszta mozgalom politikai, társadalmi és gazdasági elveit szolgáló párt, egyesület, vagy más szervezet helyi alakulataiban, mint vezető, helyettes vezető, titkár, ügyész működött, avagy a nyilas- és egyéb fasiszta pártban a rendvédelmi alakulatnak tagja volt.” A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács 25 olyan szervezetet sorol fel, amelyre vonatkozik a R. 4—6. §-a.¹⁶

Ezek birtokát, élő és holt felszerelését teljes egészében el kell kobozni. De igénybe kell venni az 5 kh-n felüli háborús szerzeményből eredő birtokot (azokat amelyeket 1939. szept. 1. után szereztek) továbbá a 100 kh-n felüli úri birtokot, a 200 kh-n felüli paraszti eredetű birtokot, illetve 300 kh-n felül azok birtokát is, akik a nemzeti ellenállási mozgalomban részt vettek.¹⁷

A Községi Földigénylő Bizottságok rá is kényszerültek minden lehetséges birtok igénybevételére, mert a jogos igénylők jelentős hányadának nem jutott föld Csongrád megyében. Nehezítette a községi földigénylő bizottságok helyzetét az a Csongrád megyei sajátosság is, hogy az igénybevehető birtokok egy része kishaszonbérlők birtokában volt. Például vegyük a két legnagyobb birtokot; a Szeged város 64 000 kh földje néhány százalék kivételével kishaszonbérlők, és őgróf Pallavicini 37 013 kh birtokának egy részét szintén kishaszonbérlők művelték. A bérletek nagy számára következtethetünk abból is, hogy 1935-ben a megye mai területének 25,43%-át haszonbérben művelték. A 600/1945 ME sz. alaprendelet 36. §-a szerint pedig „Egyenlő feltételek mellett előnyben részesül az a kishaszonbérelő, aki a felosztásra kerülő ingatlanrészen már 1944-ben gazdálkodott.” Az előbb említett két nagybirtokon pedig 20—90 éves a bérleti viszonyok többsége. Ezeken az „öreg bérleteken” a kisparasztok tanyákat építettek, szőlőt és gyümölcsöt telepítettek. A negyedévenként esedékes bérletfizetési határidő elérkezése azonban figyelmeztette őket arra, hogy nem a sajátjuk a föld, amelyre gazdaságukat telepítették. A bérleteken sajátos koncentrációs folyamat is zajlott. Egyes „ösrégi” bérelő családok 190 kh földet is „bekebeleztek” már.

A sok közül kiragadott néhány sajátosság előreveti árnyékát annak a küzdelemnek, amely a földreform ünnepi nyitányát követte. Először talán a községi földigénylő bizottságok döbrentek rá, hogy az igénybevehető föld nem elégítheti ki egy-egy községben még a földnélküliek jogos igényét sem. Azonnal rohamot indítottak a nagyobb birtokok körül elhelyezkedő községek a föld „igazságos felosztásáért”. A Pallavicini birtokon dolgoztak a sövényházi, kisteleki, pusztaszeri, mindszei, baksi, levelényi, tömörkényi, algyői, sándorfalvi, balástyai szegények és cselédek.

¹⁶ Csm. FT. 3702/1945. sz. elvi határozata Csm. 2. sz. Levéltár.

¹⁷ 600/1945. ME számú rendelet 4, 5, 6, 7, 9—15 §-ai.

A nagymágocsi és derekegyházi birtok felosztásában érdekelték ilyen alapon a szegvári, a szentesi, a derekegyházi, a nagymágocsi, a fábiánsebestyéni, a kis-királyvári, a békéscsaba, a gádoros, az orosházi, a szenttornyai, az árpádalmi és még más cselédek, béresek, napszámosok.

A mezőhegyesi és püspöklelei birtok egy részére számított a makói járás néhány községe is. Ezután — a reform megyei szervei által vezetett osztozkodás után — módosultak az aránytalanságok. A községi földigénylő bizottságok teljesen új felosztási tervet csináltak, mert egyes községekben csökkent a felosztható föld, másutt több lett az. Közben azonban állandóan növekedett az igénylők száma is. Sokan a rendelet megjelenése után iratkoztak fel a hivatalosan megalakult községi bizottságoknál. Folyamatosan érkeztek a hadifoglyok, akiknek földigénylő hozzátartozóit azzal nyugtatták meg, hogyha haza jön a férjük, majd a tartalékföldből kapnak. Hazaérésük után a volt hadifoglyok realizálni akarták ezt az ígéretet. Új igénylőkként jelentkeztek a demokratikus hadseregbe önként belépett katonák, sőt a földosztás közben meg-nősült fiatalok is. A hullám egyik-másik községi földigénylő bizottság feje fölött kezdett összecsapni. Újabb enyhülést hozott az a megyei döntés, hogy csökkenteni kell a rendeletben előírt alapjuttatás mennyiségét, sőt több helyen csökkenteni kell a juttatás felső határát is.

A föld azonban így sem lett elég. A Dunántúlra települtek csak enyhítették a feszültséget. Ezek a tények rákényszerítették a földigénylő bizottságokat, hogy mostmár újra és pontosabban feltérképezzék a területükön levő kisebb, elhagyott, vagy egyéb birtokokat, illetve a demokrácia mérlegére tegyék azok tulajdonságait. Ez az a pont, ahol a földigénylő bizottságok nem először, de mostmár komoly elmélyült harcban megütköztek a megyei, sőt országos szervekkel, a törvények és rendeletek betűivel és egyidőben egy másik fronton, az érintett birtokosokkal is.

☛ Szemléltetésképpen vegyünk egy-két példát erre. A fábiánsebestyéni községi földigénylő bizottság 53 birtokra tett megváltási, illetve elkobzási javaslatot. A Megyei Földbirtokrendező Tanács 1462 kh kiosztását nem hagyta jóvá, csak 359 kh kiosztását engedélyezte, — 327 földigénylő részére. A Községi Földigénylő Bizottság 1945. jún. 4-én fellebbezett, majd aug. 6-án újabb panaszt emelt az Országos Földbirtokrendező Tanácsnál. A bizottság szerint a lakosság „áttelepülni nem akar”, „menjenek a földbirtokosok a Dunántúlra.” A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács nem hagyta jóvá a birtokok egy részének kiosztását, mert a Községi Földigénylő Bizottság bizonyítása nem volt elégséges, a tanúk össze-vissza vallottak, vagy másként ítélte meg a birtok jellegét (pl. parasztbirtoknak minősítette az olyan birtokot, amit a Községi Földigénylő Bizottság úri birtoknak tartott.) Aki elmenekült, de más bizonyíték nem volt ellene, annak földjét nem engedték igénybevenni, stb. Az elutasítás indoklása megfelelt a törvénynek és a végrehajtási utasításoknak, illetve tömegével érkező rendeleteknek és elvi határozatoknak. A Községi Földigénylő Bizottság ennek ellenére 1945. május 26-ra kiosztott 1558 kh földet és a Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács által hozott visszajuttatási határozatokat nem hajtotta végre. A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács november 15-én fe-
ügyeleti intézkedésre kért felhatalmazást, ami egyet jelentett ebben a helyzetben a Községi Földigénylő Bizottság felosztásával. 1946. jan. 2-án újabb kérelemmel fordult a Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács az Országos FT-hoz, mert a „Községi Földigénylő Bizottság a többszöri felszólítás ellenére megtagadja a jogos tulajdonosok birtokba helyezését”, „mentesített ingatlanokat kiosztott és juttatottak művelni kezdték azt”.

Az Országos FT figyelmeztette a KFB-t, hogy feloszlattja és eddigi ténykedését semmisnek tekinti, ha nem hajtja végre az utasításokat. Közben két elnöke is le-

mondott a Községi Földigénylő Bizottságnak és a harmadik — Csepcsényi János — 1946. febr. 16-án az OFT figyelmeztetése után a következő szövegű határozatot küldte a Csm. FT-nek: „azokra a földekre, amelyek ki lettek osztva, a földigénylők igényt tartanak, nem akarunk föld nélkül maradni azért, hogy a régi urak továbbra is itt dőzsöljenek a 200 holdakon. Kérjük ezeknek az uraknak az áttelepítését.” Felsorolták név szerint ezeket, ezt írták: „az itt felsoroltak úgyis szerettek idegenben nyaralgatni, — tessék itt az alkalom. Csak meg kell nekik ragadni és akkor garantáljuk, hogy meg fog oldódni a földigénylők oly sok akadályba ütköző problémája.”¹⁸

A Községi Földigénylő Bizottság meggyőződött igazáról: „amikor kiigényeltük a földet, nem joggal, hanem törvényadta jogunknál fogva cselekedtünk.” „Ezek mind elmenekült, népellenes német barátok, MÉP vezetők.” „A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács a szegény nincstelenek sérelmére intézkedett.” Ha az Országos Földbirtokrendező Tanács nem orvosolja panaszunkat — írják —, Fábíánsebestyénben a legnagyobb elégedetlenség és nyomorúság fog uralkodni.” „A földet, amik birtokívvá ki vannak osztva vissza nem adjuk.” „A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács határozatai elfogadhatatlanok és semmiek.”

Hasonló helyzet alakult ki Kiskirályságon és még több helyen. A földigénylők határozata ugyanaz: „inkább 3 ember menjen Dunántúlra, mint 100.” Ha az ilyen „hibákat nem küszöböljük ki, az eredmény oda fejlődik ki, mint a múlt reformizálásakor.” „Vannak egyesek, akiknek a céljuk most is ugyanaz.” A Községi Földigénylő Bizottság sorsa hasonlóan alakult az előzőhöz.

Soha még ennyi németellenes és nemzeti ellenálló földbirtokost nem láttunk. A felszabadulás után „kiderült”, hogy még v. Purgly Emil is az volt. A makói Földhivatalhoz írta fellebbezésében: „Elleneztem a fasizmust és a kormány politikáját” — ez kiderül országgyűlési beszédeimből. „A nyilasok elfogtak és egy ideig fogva tartottak.” „Mindig az ország termelését tartottam szem előtt”. A birtokosok másik arca a család és rokonszeretet. Ekkor derült ki, v. Purgly Emilről, — és másokról is, hogy a föld nem is az övéké, hanem 6 családé, tehát a 3700 kh mellett ő lép fel azzal az igénnyel, hogy 500 kh vitézi alapítványát, azonkívül minden családtagjának és neki is mint földműves családból származónak hagyjanak meg 200—200 kh földet. Sőt azt is megjelölte, hogy az ország különböző részein levő birtokaiból hol és mennyit hagyjanak meg neki.²⁰

Nagyon nehéz helyzetbe kerültek a Községi Földigénylő Bizottságok az indoklás és bizonyítási eljárás miatt. A Szegvári Községi Földigénylő Bizottság dokumentumokkal igazolta, hogy v. Komáromy Ede a Magyar Megújulás Pártja megyei vezetője volt, kinevezésekor Imrédynek, vitéz Jaross Andornak, dr. Magyary-Kossa Aladárnak, vitéz Rátz Jenő miniszterelnök helyettesnek mond táviratban köszönetet. Komáromy fellebbezett földjének igénybevétele miatt, a következő indokok:

„A megyei tanács határozata téves és sérelmes”.

„A Magyar Megújulás Pártjának és egyetlen politikai pártnak sem voltam soha tagja.”

„Távol tartottam magam az összes fasiszta jellegű pártoktól.”

és itt jön a java:

¹⁸ Csm. 2. sz. Levéltár Fábíánsebestyén KFB iratai, szám nélkül. Idézi: Rác J., Felszabadulás és az új élet megindulása Csongrád megyében (1944—1945) (kézirat) Lásd még: M, Somlyai M. Földreform, 1945. 108. sz. dokumentum Szakács S., Földosztás és agrárfejlődés. Közg. és Jogi Kiadó 1964.

¹⁹ KFB. Fábíánsebestyén: 55/1945, 1292/45, 5687—3089/1945., MFT, 33254/III/1946. OFT.

²⁰ Csm. 1. sz. Levéltár Csongrád megyei Földhivatal iratai. 88/1945, 1798/1945, 47 177/1949, 455 154/1949/OFH.

„internálási végzéssel kényszerítettek rá, hogy elvállaljam a megyei titkárságot”
„Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács határozatát dr. Berend József volt szentesi rabbi bejelentésére alapítja”,

„Németellenes vagyok”, azt bizonyítja, hogy „a magyar tulajdont képző katonai felszerelést is visszahoztam a németek kezéből.”

A Községi Földigénylő Bizottság 15 dokumentuma ellenére az Országos Földbirtokrendező Tanács mentesítette az elkobzás alól Komáromy földjét, — 100 kh felüli részét megváltásra ítélte. Csak 1949-ben, beadott újrafelvételi kérelme után döntött az elkobzás mellett.²¹

Nem ilyen „egyszerű” a helyzet azokban az esetekben, amikor nincs bizonyíték: csak azt tudja a Községi Földigénylő Bizottság, hogy „elmenekült”, „német tisztkekkel mulatozott.”

Sok esetben a tanúk a tanácsvezető bírák előtt nem mertek vallani. Különben a tanúknak sablonban meghatározott kérdésekre lehetett válaszolni: pl. „Tud-e a tanú arról, hogy a földtulajdonos önkéntes jelentkezéssel német, vagy fasiszta katonai, vagy rendfenntartó alakulatba belépett?”

Vagy: „Tud-e a tanú arról, hogy a földtulajdonos valamilyen német katonai, vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött.” Hat ilyen kérdést lehetett feltenni.²² A szegényparaszt tanú, vagy az úr cselédje — miután figyelmeztették a hamis tanúzás következményeire, — minden kérdésre „nem”-mel felelt.

A Csongrádi Földigénylő Bizottság jogosan tette fel a következő kérdéseket a Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanácsnak: „A Községi Földigénylő Bizottság nem elég megbízható?” „Mi kilincseljünk eskütételes tanúk után?” „Mi földigénylő bizottság vagyunk, nem rendőrhatóság.”

Képes volt-e ilyen sokoldalú bizonyítékok beszerzésére a Községi Földigénylő Bizottság? Nem!

Ezért tartott a Csongrádi Földigénylő Bizottság és Ufosz, illetve a juttatottak harca Nagyiváni Fekete Béla 2500 kh földbirtokos ellen 1950. febr. 9-ig, aki az utolsó szerszámai, csikója és felszerelése visszaszerzéséért is fellebbezett, bírósághoz fordult.

Roszbabul végződött a 384 kh bérleten gazdálkodó K. L. ellen folytatott harc. A sövényházi Községi Földigénylő Bizottság elnökét és egy tagját letartóztatták, mert „kiderült”, hogy „hamis vádat” emeltek a bérlő ellen, aki „nem volt SS katona, nem háborús és népellenes bűnös, nem internáltatott 9 paraszt embert, sőt „id. K. L. partizán volt”, „a németek ki akarták végezni, de a szovjet csapatok megmentették.”

Ezután K. L. (bár gazdasági üzemvezető) és bérlőtársai 15, illetve 10 kh földet kaptak. A sövényháziak azonban elkergették őket, s végül Dunántúlon kaptak 25 kh földet.²³ Az Ufosz és az új Községi Földigénylő Bizottság ez esetben, még az utolsó döntést is visszautasította. A földhözjuttatottak egyértelműen támogatták az ilyen harcban a községi földigénylő bizottságokat. A Községi Földigénylő Bizottságok fokozatosan ismerték fel, hogy nem „földosztó bizottságok” a szónak az akkori értelmezésében, hanem földigénylő bizottságok. Az igénybevételre és az osztásra a Megyei Földbirtokrendező Tanács a Megyei Földhivatal, illetve ezek országos, felsőbb szervei adnak engedélyt. Igaz az a vád, hogy ezek a szervek demokráciaellenesek? Egyértelműen nem igaz. Éppen ellenkezőleg! A demokrácia-alkotta törvényeket tartották és tartatták be, de azt az utolsó betűig.

²¹ 484743/1949 OFT, megváltoztatja korábbi határozatát.

²² Csm. FT. körlevele, szám nélkül. Lásd: Csm. 2. sz. Levéltár.

²³ OFT 206333/1946, 228827/1947. Csm. 2. sz. Levéltár.

Ezek földbirtokrendező testületek (illetve ezek mellé rendelt hivatalok) éppúgy, mint a Községi Földigénylő bizottságok.

Az egy sajátos helyzet, hogy a Csongrád megyei Földbirtokrendező tanács élén egy jogász áll 1946 őszéig, de tagjai között ott vannak a szegényparasztok is. Sajátos helyzet az is, hogy a Csongrád megyei földhivatal élére 1945 őszén egy rendkívül jól képzett, energikus törvényszéki bíró, ügyvezető igazgató került, aki el nem tért a törvény betűjétől, vagy a felsőbb szervek rendelkezéseitől. Az pedig volt éppen elég. Csak az alaptörvény végrehajtására három végrehajtási utasítást adott ki a Földművelődésügyi minisztérium. Azonkívül számos rendelettel és törvénnyel szabályozták a végrehajtást. 1950-ig több, mint 1000 olyan rendelet jelent meg, amely érintette a földtulajdont.

Természetesen az Országos Földbirtokrendező Tanács sem maradt el túlságosan, — 1947-ig 34-ig sorszámozott „elvi határozat” van, a Csm. 2. sz. levéltárban.

Megszámlálhatatlan mennyiségű döntéssel, határozattal irányította a földreform végrehajtását.

Befejeződött-e a földreform 1945-ben? A nagybirtokrendszer felszámolása, igen! befejeződött! Az igénybevétel és a földosztás azonban nem! A házhelyek kiosztása, az épületek, a felszerelések kiosztása, nem!

Miért húzódott ilyen sokáig a befejezés Csongrád megyében?

1. Kevés olyan nagybirtok volt, aminek az igénybevétele egyértelműen és felosztása azonnal megtörténhetett a törvényes keretek között.

2. Mert kevés volt a kiosztandó föld, a jogos igénylők számához viszonyítva.

3. A reform törvényes keretei gúzsba kötötték a megoldás forradalmi, esetleg törvénytelen eszközeit.

4. Sőt maga a rendelet is hozzájárult ehhez, mert az igénybevett terület 5—10%-át tartalékolta a hadifoglyok, a katonák és egyéb igénylők kielégítésére. (R. 38. §) Ezek felosztására 1947-ben adott lehetőséget.

5. Nagyon elhúzódott a reform befejezése a hatalmas feladatot jelentő adminisztrációs munka miatt is. (Fellebbezések, panaszok, felosztási tervek, mérnöki munka, telekkönyvezés, bizonyítási eljárás stb.)

Teljesen irreális volt tehát a Csongrád megyei főispánnak 1945. április 22-i utasítása, mely szerint: „elrendelem, hogy a földosztást legkésőbb április hó 27-re fejezzék be.” A kimutatásokba foglalt zárszámadást pontos adatokkal, „aláírással ellátva legkésőbb április 27. napján délelőtt 8 óráig a Földigénylő Bizottság elnöke (a polgármesterrel) a községi főjegyzővel együtt személyesen hozza be Szentésre a főispáni hivatalhoz.”²⁴

Az országos szerveknek is volt olyan illúziójuk, hogy 1945-ben meg lehet szüntetni a Községi Földigénylő Bizottságokat, illetve át lehet alakítani termelési bizottságokká. Volt is a megyében olyan bizottság, amely kimondta átalakulását, de később újjászervezték ezeket is.²⁵ A feloszlatusukra csak 1947 február elején kerülhetett sor.

KINEK NEM JUTOTT FÖLD?

A fellebbezéseket tanulmányozva megállapítjuk, hogy a mezőgazdasági, illetve a földmunkások egy része kiszorult a juttatásból. Főként azokban a községekben, ahol nem volt elég felosztható föld. Szegváron még a háromgyermekes családok közül is sokan nem kaptak. Sok földnélküli kimaradt a szegedi járásban is azokban a köz-

²⁴ Csm. 2. sz. Levéltár 609/főisp/1945.

²⁵ Csm. 2. sz. Levéltár 237. Mindszenti KFB iratai: jegyzőkönyv: 1945. május 27. szám nélkül.

ségekben, ahol kisebb bérletekre volt tagolva Szeged város földje. Itt nem volt ritka eset, hogy nagycsaládos bérlőktől még 25 kh földet sem vettek el, hanem tulajdonul juttatták. Akkor ezek még terméketlen, rosszminőségű földek voltak. (Csak a művelési ágak változása után lett a megye egyik legértékesebb részévé.) A volt hadifoglyok közül sokan nem kaptak földet. Azok, akik számára családjuk nem igényelt időben, vagy a többszöri jelentkezések alkalmával kimaradtak a névsorból, vagy későn jöttek haza fogságból. Ekkorra már a kevéske tartalékföld is elfogyott. Sok szegényparaszt, volt hadifogoly keserű szájjal írja kérelmében, hogy cselédnek már nem mehet, mert nincs nagybirtok, munkalehetőség nincs, földet nem kapott, nyomorog a családja.

A törpe és kisbirtokosok földjét sem mindenütt tudták kiegészíteni: „földterülete eléri, vagy megközelíti a helyi viszonyoknak megfelelő juttatás mértékét.”

Egyik legsúlyosabb hiba, hogy nem kaptak földet azok a katonák, akik az új hadseregbe jelentkeztek, — hacsak nem családos emberek, vagy nem igazolták külön, hogy a németek elleni harcban résztvettek. A. R. 17. §-a szerint: „Mind a mezőgazdasági ingatlanra, mind a házhelyre nézve előnyben kell részesíteni azokat „... akik az új nemzeti hadseregben szolgálatot teljesítenek.” Ezt sem a Csm. Földbirtokrendező Tanács jogász tagjai, sem a többi tagok nem értették meg. A hadseregarancsnokok külön levelei ellenére is a többi (civil) nőtlennel együtt válogatás nélkül visszautasították földigénylésüket. Ez esetben eltértek a rendeletek betűitől.

A FÖLDREFORM STATISZTIKÁJA
(Csongrád megye mai területének megfelelően)

Juttatásban részesült ²⁶	Család	%
1. Földjuttatásban részesült	26 660	100
2. 0—1 kh-t kapott	4429	16,6
3. 1—2 kh-t kapott	4288	16,1
4. 2—3 kh-t kapott	4349	16,3
5. 3—4 kh-t kapott	3259	12,2
6. 4—5 kh-t kapott	3456	13,—
7. 5—6 kh-t kapott	2010	7,5
8. 6—8 kh-t kapott	2121	8,—
9. 8—10 kh-t kapott	1449	5,4
10. 10—15 kh-t kapott	1019	3,8
11. 15 kh-t kapott	280	1,1
12. Házat kapott	1443	—
13. Házhelyet kapott	3911	—

Egy juttatott átlagban 4,6 kh kapott.²⁷

²⁶ 1949. évi népszámlálás: 3. részletes mezőgazdasági eredmények.

²⁷ Donáth F., Demokratikus földreform Magyarországon 1945—1947.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ АГРАРНОЙ РЕФОРМЫ 1945—47 ГГ. В ОБЛАСТИ ЧОНГРАД

Иштван Сабо

Нерешенность аграрного вопроса в Венгрии создала такую экономическую общественную напряжённость, без разрешения которого невозможно было провести никакое демократическое преобразование в области экономики и общественного прогресса. Для венгерских аграрных отношений были характерны феодально-капиталистические. Изменить эти отношения стало возможным после освобождения весной 1945 г. Аграрные отношения в области Чонград имели от общего и свои особенности. Они были следующими: количество помещичьей земли было невелико, всего 21% территории области было феодальным, т. е. свыше 1000 хольдов, большая часть феодальных землевладений уже несколько десятилетий обрабатывалась арендаторами. Следующей особенностью было то, что почти половина деревенского населения не имело земли, и 24% его было без работы.

В соответствии с декретом об аграрной реформе 1945 г. в данной области нехватало земли для нуждающихся в ней. Деревенская беднота требовала раздачи земли, и таких владений, которые не принадлежали раздаче по декрету. Комитеты раздачи земли раздавали во многих местах и владения не имевшие 100 или 200 хольдов земли владельцев которых батрасие и безземельные сельскохозяйственные рабочие считали антинародными лицами.

Но высшестоящие комитеты распределения земли, которые действовали на местах и в уездных и областных центрах согласно декрету коалиционного правительства выступали против таких стремлений.

Этот подход вызвал резкий спор и борьбу с одной стороны деревенской бедноты и ее комитетов, и областных и центральных органов с другой стороны. В итоге в области Чонград во время борьбы за землю получили 26 660 лиц землю, 1443 домов, 3911 приусадебный участок.